

Rozdział 6.

Koncepcje i dziedziny wychowania

Funkcjonujące współcześnie w nauce teorie i koncepcje wychowania mają służyć wyjaśnianiu rzeczywistości wychowania, zrozumieniu jej, klasyfikowaniu za pomocą norm, formułowaniu krytyki oraz konstruowaniu rzeczywistości wychowania i gromadzeniu refleksji nad nią. Najczęściej obecnie wymieniane teorie wychowania to (Nowak, 2008):

1. **Humanistyczna koncepcja wychowania** (zwana też hermeneutyczną) — opiera się na idei humanistycznej nauki, czyli badaniu rzeczywistości symbolicznych, będących trwałymi efektami ludzkiej twórczości kulturalnej, związanych z postęпами ducha ludzkiego. Wychowanie i kształcenie zaliczane są do tego rodzaju „wytworów”. Istotne okazują się sens, wartości i cele tych wytworów. Sens tego procesu powinien być rozpatrywany i rozumiany metodą odkrywania, a interpretowany tak, jak ukazują to teksty, dzieła sztuki, instytucje, czyli wytwory ludzkiej działalności.
2. **Empiryczna koncepcja wychowania** — głównym założeniem tej koncepcji jest rozdzielenie wartości i faktów oraz podkreślanie empirycznego podejścia w badaniu świata. Charakterystyczne dla tej koncepcji są dwa podejścia: pierwsze z nich mówi, że nauka nie zajmuje się pytaniami o to, co może czy powinno wystąpić, lecz szuka narzędzi adekwatnych do sytuacji. Państwo powinno szukać rozwiązań problemów wychowawczych i zagrożeń, a badacz musi pytać o narzędzia i sposoby zaradzenia sytuacji. Drugie podejście podkreśla empiryczno-analityczny charakter analiz naukowych, polegających na wyjaśnianiu rzeczywistości, czyli odkrywaniu prawidłowości na podstawie spostrzeżeń zebranych poprzez obserwację. Podstawowym i wyłącznym źródłem poznania staje się doświadczenie.
3. **Normatywna koncepcja wychowania** — związana z antropologią filozoficzną i kulturową oraz aksjologią, określa cele, wartości, ideały wychowawcze, kryteria, jakie powinno spełniać wychowanie. Bazuje na pedagogicznych zdaniach normatywnych uzasadnianych poprzez dorobek innych dziedzin nauki (psychologii, socjologii).
Pedagogiczne działanie i myślenie miałyby się opierać na czterech zasadach:
 - wychowalności jako implikacji wolności, mowy i historyczności,
 - wymogu własnej aktywności,
 - przemianowaniu determinacji w określoną postawę pedagogiczną,
 - spójności ludzkiej praktyki bez hierarchicznego jej uporządkowania.

4. **Krytyczna teoria wychowania** — zadaniem wychowania nie jest osiągnięcie dojrzałości, lecz emancypowanie wychowanka w sensie społecznym. Wychowanie powinno zrezygnować z jakiegokolwiek formy autorytetu, by uniknąć sytuacji zależności i władzy. Emancypacja jako wyzwalać się miałyby wyzwalać wychowanka także od ideologii. Konieczne zatem jest opanowanie zdolności krytykowania ideologii wyrażających fałszywą świadomość.
5. **Otwarta teoria wychowania** — kładzie nacisk na konieczność otwarcia się na doświadczenie oraz wszelkie procesy, jakie zachodzą zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz jednostki. Człowiek jest traktowany jako dynamiczna rzeczywistość ulegająca nieustannym przeobrażeniom. Wychowanie zgodnie z tą teorią jest możliwe na bazie doświadczenia przeszłości oraz w oparciu o hierarchię wartości, jaka tworzy się dzięki indywidualnym doświadczeniom własnym lub zbiorowym. Hierarchia własnych wartości jest konfrontowana w procesie wychowania z wartościami dominującymi w danej rzeczywistości.
6. **Eklektyczna teoria wychowania** — związana z odtworzeniem najistotniejszych zagadnień z teorii wychowania. Nie formułuje własnej teorii czy koncepcji, lecz czerpie wiedzę o wychowaniu z różnorodnych źródeł i nie rozwiązuje problemów z tej dziedziny. Formułuje problematykę teorii wychowania dla celów dydaktycznych, koncentruje się na zdobywaniu wiedzy i debatowaniu nad statusem teorii wychowania w Polsce i na świecie.
7. **Socjologiczna teoria wychowania** — dostarcza wiedzy o wychowaniu w jego społecznym wymiarze. Stwarza nieograniczone możliwości badania warunków, w jakich zachodzi proces wychowania. Analiza czynników wpływających na wychowanie, wnioski na temat prawidłowości przebiegu tego procesu umożliwiają przewidywanie skutków wychowania i ich znaczenia dla społeczeństwa. Socjologiczne ujęcie wychowania pomaga w refleksji nad nim, w projektowaniu celów wychowania, określaniu ideałów wychowawczych oraz łączeniu faktów społecznych i kulturowych z doświadczeniem osobistym jednostki.
8. **Eksperymentalna teoria wychowania** (tzw. naukowa) — opiera się na rozumieniu i interpretowaniu wyników badań w wyznaczonym przez własne zainteresowania zakresie naukowym. Ważne jest, by odkrywać warunki i przesłanki istotne w pracy wychowawczej, w praktyce. W podejściu tym emancypacja (wyzwolenie się z czegoś lub uwolnienie od czegoś) staje się celem i wyznacznikiem treści i form wychowania.

Wychowanie staje się instrumentem w procesie uczenia się człowieka wolności, bycia wolnym w wymiarze osobistym i społecznym.

9. **Refleksyjna teoria wychowania** oznacza dysponowanie taką wiedzą, jaka jest nieodzowna w danej sytuacji, by nie poprzestać na osiągniętym etapie, ale też nie wywoływać zjawisk, jakich się nie zamierzało. Zgodnie z teorią refleksyjną poszukuje się historycznych uwarunkowań wiedzy pedagogicznej, a za ich pomocą — potwierdzenia słuszności stosowanych rozwiązań.

Dziedziny wychowania

Wychowanie to złożony proces, który obejmuje wiele sfer ludzkiej osobowości i funkcjonowania. Proces ten ma na celu ukształtowanie pożądanych postaw społecznych i moralnych, wzbogacenie życia wewnętrznego, rodzinnego, uwrażliwienie na sztukę, krzywdę ludzką, sprawy własnego narodu oraz kształtowanie fizyczności w zgodzie ze świadomością biologiczną. Wychowanie wkracza zatem w różne dyscypliny nauki, które ukonstytuowały się jako poszczególne dziedziny wychowania. Proces rozwoju rozciąga się na całe życie człowieka i jest zróżnicowany pod względem płci, wieku, środowiska, przez co potwierdza autonomię osoby.

Proces wychowania dokonuje się w wymiarze:

- biologiczno-funkcjonalnym,
- poznawczym (intelektualnym),
- emocjonalnym i moralnym,
- społecznym (i narodowym),
- religijnym.

Skoncentrowanie się na konkretnej dziedzinie wychowania nie oznacza rezygnacji z wielostronnego oddziaływania na wychowanka, każda z dziedzin jest bowiem integralną częścią wychowania rozumianego ogólnie.

Do najczęściej wymienianych dziedzin wychowania zalicza się wychowanie fizyczne i zdrowotne, umysłowe, moralne, estetyczne, seksualne oraz patriotyczne (Łobocki, 2006, Nowak, 2008).

1. Wychowanie fizyczne i zdrowotne

Rozwój fizyczny i prawidłowy stan zdrowia wychowanka należą do podstawowych kwestii wychowania. Rozpatrując zagadnienie wychowania fizycznego, bierze się pod uwagę tzw. fizjologię wychowania, czyli sytuacje środowiskowe i kontakt ze środowiskiem za pomocą zmysłów wzroku, słuchu, mowy oraz narządów ruchu. Ważną funkcję pełnią także: ruch fizyczny, higiena, odpoczynek, odżywianie. Wychowanie fizyczne opiera się na naturze, integruje wychowanka ze środowiskiem i polega na przenikaniu się sfery psychicznej i fizycznej człowieka. Wszelkie formy aktywności motorycznej, na przykład sport, zabawa, gimnastyka, są kształcące i wychowujące, jeśli wpływają na rozwój osobowości dzieci i młodzieży. Wychowanie fizyczne wspomaga również kształtowanie zdolności, takich jak siła, odporność, panowanie nad sobą, dyscyplina, zorganizowanie, wzajemna pomoc, współpraca, współdziałanie, uczciwa rywalizacja. Nabyte umiejętności i kwalifikacje wpływają na sposób postępowania wychowanka, stają się jego postawami, pomagają mu przezwyciężyć własne słabości i ograniczenia, poprawiają samoocenę. Wychowanie fizyczne jest ściśle związane z kwestią zdrowia i wychowania zdrowotnego. Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization — WHO) definiuje zdrowie jako stan ogólnego dobrostanu psychicznego, fizycznego, społecznego, a nie tylko brak dolegliwości i choroby.

Czynnikami coraz silniej oddziałującymi obecnie na zdrowie i styl życia człowieka są media i przetworzona żywność. Dla dorastających dzieci zwłaszcza media stanowią dużą pokusę, mogą być sposobnością do wspomagania rozwoju, ale również poważnym zagrożeniem dla prawidłowego trybu życia. Stają się bowiem alternatywą dla aktywności fizycznej, sposobem spędzania wolnego czasu, wpływają na uzależnienia, adaptację do środowiska, prezentowane postawy i kontakt z rzeczywistością. Badania oddziaływania mediów, zwłaszcza internetu, na zdrowie dzieci i młodzieży wskazują na istnienie czterech typów relacji: — komputer i otyłość, — komputer i agresywność, — internet i uzależnienia, — internet i wczesna aktywność seksualna. Bardzo ważna jest więc szeroko pojęta edukacja zdrowotna inicjowana przez wychowawców i nauczycieli od najwcześniejszych lat życia podopiecznych.

2. Wychowanie umysłowe

Rozwój intelektu związany jest z nabywaniem języka i zdolności mówienia, co odróżnia nas od zwierząt. Poprzez mowę człowiek wyraża swój świat wewnętrzny. Dziecko stopniowo opanowuje umiejętność porozumiewania się ze światem, nawiązuje kontakt z rzeczywistością, przyswaja ją sobie, poszerzając w ten sposób własne doświadczenie i dzieląc się nim z innymi.

Ćwiczenie różnych form języka — nie tylko werbalnego — pobudza rozwój umysłowy, wyostrza sferę emocjonalną, której rozwój wzbogaca język o elementy osobowe i kulturowe. Wychowanie łączy się z przyswajaniem wielu różnych form wyrażania siebie i otaczającej rzeczywistości — słownych, muzycznych, plastycznych, konstrukcyjnych — i czyni je zrozumiałymi. Zdobywanie umiejętności językowych jest warunkiem rozwoju intelektualnego i emocjonalno-moralnego. Wychowanek wchodzi w relacje z faktami i osobami, które mogą zaspokajać jego potrzeby. Zachodzą procesy dawania i otrzymywania odpowiedzi, rozwijają się struktury myślowe, czyli systemy symbolicznych znaków porozumiewania się i języka. Myślenie wiąże się z interpretowaniem bodźców zewnętrznych i wewnętrznych, a w konsekwencji z nadawaniem im znaczenia, które wyrażane jest w sądach. Myśleć oznacza przyswajając sobie właściwości, które prowadzą do rozwiązania problemu. Myśląc, systematyzujemy pojęcia i obrazy. Celem wychowania umysłowego jest stworzenie warunków, które umożliwią przemianę praktycznego myślenia wychowanka, opartego na konkretnym działaniu, w myślenie pojęciowe, spekulatywne, oparte na procesach poznawczych, pobudzające wyobraźnię. Wychowanie umysłowe wiąże się także z potrzebą wychowanka do przystosowania się do środowiska poprzez wyobraźnię i myślenie. Uczy się on wyobrażania siebie w konkretnych sytuacjach, przewidywania ich, a następnie przekształcania w wiedzę przydatną do działania. Ćwiczenie tych aktywności rozwija zdolności logiczne. Rozwój intelektualny wychowanka prowadzi zatem do spotkania z rzeczywistością zewnętrzną (środowisko i kultura), kształtując postawę poszukiwania i twórczości. W ten sposób człowiek uzyskuje zdolność poszukiwania refleksyjnego, a następnie analizy i syntezy, dzięki czemu wyzwala się z zależności od utartego sposobu myślenia. Zadaniem wychowawcy i nauczyciela jest wytworzenie współzależności między aktywnością umysłową a treściami, co zapobiega pasywności.

3. Wychowanie moralne

Wychowanie moralne odgrywa szczególnie ważną rolę w kształtowaniu postaw i charakteru wychowanków. Pojęcia wychowanie moralne używa się często zamiennie z pojęciami wychowanie do wartości i wychowanie etyczne. Pierwsze z nich polega na zapoznawaniu młodego człowieka z wartościami i umożliwianiu ich praktycznej realizacji, a drugie na przekazywaniu wiedzy z zakresu etyki i budzeniu refleksji nad postępowaniem moralnym. Wychowanie moralne zaś jest wzmożonym wywieraniem wpływu na zachowania i postawy zgodne z uznawaną moralnością. Szeroko pojmowane wychowanie moralne ma związek z

wychowaniem obywatelskim, prorodzinnym, religijnym i laickim, a także zdrowotnym i umysłowym. Tak rozumiane wychowanie ma na celu zapoznavanie dzieci i młodzieży z normami określającymi ludzkie powinności oraz z wartościami moralnymi mającymi odniesienie do wyrażanych sądów, opinii i ocen moralnych. Uczy również występowania w obronie uznawanych norm i wartości, zwłaszcza wartości uniwersalnych i ponadczasowych, a także pewnych wzorów i ideałów moralnych. Przede wszystkim jednak wychowanie moralne umożliwia internalizację wzorów i wartości moralnych, czyli przyjęcie ich jako własne i kierowanie się nimi w codziennym postępowaniu. Istnieje tendencja, by wychowanie moralne górowało nad wychowaniem intelektualnym czy fizycznym, albowiem jedynie w ten sposób jesteśmy w stanie kształtować postawy moralne i pożądane zachowania dzieci i młodzieży.

W procesie wychowania moralnego wyróżniamy trzy fazy:

1. Fazę początkową — anomię — charakteryzującą się rytualizmem i materializmem (okres dzieciństwa).
2. Fazę średnią — heteronomię — charakteryzującą się konformizmem i stwarzaniem zewnętrznych pozorów (okres młodzieńczy).
3. Fazę końcową — autonomię — charakteryzującą się procesami interioryzacji autentyczności oraz zdolnością bycia wolnym w wyborze i w sytuacjach zdeterminowania.

Prawdziwe wychowanie moralne polega na nabywaniu autonomii, czyli wolności odpowiedzialnej, przy czym nieodzowna jest krytyczna i racjonalna akceptacja wartości proponowanych z zewnątrz. Głównym celem wychowania moralnego jest rozwój moralny wychowanka, szczególnie przekazywanie wiedzy o problemach moralnych, rozwijanie umiejętności rozpoznawania tego, co złe z moralnego punktu widzenia, uczenie wrażliwości moralnej i gotowości do moralnego postępowania. Wyróżniamy dwojakie znaczenie wychowania moralnego:

- Opisowe (neutralne) — zakładające zapoznavanie, zwłaszcza młodzieży, ze sposobami postępowania moralnego bez sugerowania jednoznacznej jego oceny, rozwijanie świadomości moralnej, rozumienie różnego rodzaju moralnych problemów, doskonalenie umiejętności racjonalnego uzasadniania akceptowanych norm. Od nauczycieli wymaga troski o wysoki poziom dyskusji na temat kontrowersyjnych moralnie postaw, wzbudzanie refleksji u wychowanków na ten temat, logicznej argumentacji prezentowanego stanowiska moralnego.

- Oceniające (normatywne) — zakładające przyswojenie przez wychowanków norm, zasad, wartości moralnych, których wyznawanie ma im zapewnić bycie moralnie dobrymi

ludźmi. Zakłada się nieomyślność dorosłych w narzucaniu postaw moralnych, akceptacji i postępowania zgodnego z przekazywanym modelem.

Żaden z podanych sposobów wychowania moralnego nie występuje w rzeczywistości w czystej postaci czy w bezwzględnej przewadze. Wychowanie moralne wydaje się nieodzowne zwłaszcza w społeczeństwie pluralistycznym, gdzie obecna jest wielość kultur, religii, ideologii i stylów życia. Z jednej strony oznacza to wolność jednostki, ale z drugiej — determinuje konieczność wskazywania na wartości, które nie pozwolą naruszać czyjejś wolności w imię własnej.

Wychowanie moralne istotne jest ze względu na dość często współcześnie występującą utratę poczucia sensu własnej egzystencji, poczucie lęku, niepewności, zagubienia w świecie mnogości atrakcji, wyzwań i wymagań współczesnego świata.

Relatywizm moralny sprawia, że coraz popularniejsze jest podejście uznające, iż to, co nie jest wyraźnie zakazane, jest dozwolone. Młodzi ludzie pozbawieni wyraźnych wskazań wychowania moralnego stali się niejako analfabetami moralnymi.

Innym powodem, dla którego konieczne wydaje się wychowanie moralne, jest stopień wrażliwości etycznej ludzi. Najczęstszym jej przejawem jest oddawanie się uzależnieniom, przemoc, zwłaszcza w rodzinie, wobec najbliższych, zanik etyki pracy, korupcja, molestowanie seksualne, przywłaszczanie sobie cudzej własności oraz inne widoczne symptomy bezprawia i bezkarności. Powszechny jest brak okazywania szacunku innym oraz zanik zwykłej ludzkiej uprzejmości i dobrych obyczajów.

Wychowanie moralne jest dziedziną, w której wychowawca powinien posługiwać się całą gamą metod, począwszy od tradycyjnych, jak dawanie wychowankom dobrego przykładu, umożliwianie im wykonania konkretnych zadań zgodnie z obowiązującymi zasadami, poprzez perswazję, oddziaływanie na świadomość moralną, rozmowę, dyskusję, aż po korzystanie z literatury i biografii postaci godnych naśladowania.

W wychowaniu moralnym ważne jest postępowanie wychowawcy, ponieważ jest on traktowany jak wzór i przykład sam w sobie. Nagradzanie i karanie, które bywa skuteczne w innych dziedzinach wychowania, w tej nie spełni swojego zadania. Ponadto trzeba mieć na uwadze, że w sferze wychowania moralnego nie można wszystkiego z góry zaplanować.

4. Wychowanie estetyczne

Wychowanie estetyczne jest często mylone z wychowaniem artystycznym lub z przysposabianiem do posługiwania się narzędziami w celu wyrażenia własnych przeżyć i uczuć.

Jest to wychowanie, które realizuje się poprzez przeżywanie przyjemności pod wpływem piękna, do czego zdolna jest większość ludzi. Wychowanie estetyczne wymaga pewnych specyficznych technik i ćwiczeń, pozwalających uzyskać umiejętność uchwycenia i smakowania piękna. Sztuka sama w sobie jest wartością, a dodatkowo jest nośnikiem i przekazywaniem licznych wartości. Ukazuje rzeczywistość godną poszukiwań, niezbędną do rozwoju życia duchowego. Sztuka ma niezaprzeczalne walory pedagogiczne nawet wówczas, gdy artysta nie mówi wprost o celach wychowawczych. Wychowanie estetyczne zawsze dokonuje się w relacji z całością wychowania. Współcześnie wychowanie estetyczne występuje w rozumieniu:

- węższym — kształcenie do sztuki, kształtowanie wrażliwości i kultury niezbędnej dla przeżywania, poznawania i oceniania zjawisk estetycznych, odnoszące się zarówno do świata natury, jak i dokonań ludzkich,
- szerszym — kształtowanie pełnej, integralnej osobowości człowieka nie tylko w sferze wrażliwości, lecz także w sferze intelektualnej i moralno-społecznej, rozwijanie wyobraźni i pobudzanie dyspozycji twórczych; nazywane niekiedy wychowaniem przez sztukę.

Głównym celem wychowania estetycznego w węższym znaczeniu jest zapewnienie dzieciom i młodzieży w miarę wysokiego poziomu kultury estetycznej; w szerszym rozumieniu natomiast — kształtowanie człowieka integralnego, wzbogacanego dzięki doznaniom estetycznym i działaniom artystycznym. Wychowanie przez sztukę (edukacja artystyczna) nie dąży do kształcenia artystów, lecz do wykształcenia wrażliwości na wartości wyższe i do rozwoju osobowości wychowanka. Przeżycia estetyczne pozwalają człowiekowi przenieść się w inny świat, pozbawiony szarości i zwyczajności, przenoszą go na inny poziom przeżywania. Pobudzają pragnienie kontynuowania i ponawiania tego rodzaju doświadczeń. Pielęgnowanie wrażliwości na piękno i kulturę oraz wychowanie artystyczne umożliwiają odkrywanie całej złożoności rzeczy i świata.

Podstawowe założenia wychowania estetycznego to:

1. Kształtowanie postawy otwartego umysłu, która jest wyrazem stosunku do siebie, innych ludzi i świata. Postawa ta pozwala postrzegać otaczającą rzeczywistość w sposób

maksymalnie wyostrzony, zdobywać i przeżywać nowe doświadczenia związane z odkrywaniem własnego życia psychicznego, pozwala obudzić nowe zainteresowania i pasję poznawczą oraz realizować działania artystyczne na miarę własnych możliwości.

2. Umożliwianie przejawiania aktywności twórczej — do aktywności artystycznej można zachęcać wychowanków poprzez inspirowanie ich do działań plastycznych, muzyczno-ruchowych, teatralnych oraz nawiązywanie bezpośredniego kontaktu z wytworami twórczości artystycznej.
3. Wzbogacanie wiedzy o dorobku kulturowym — zapoznavanie wychowanków z dokonaniem w dziedzinie sztuki, warunkami, w jakich powstawały największe dzieła, ich autorami, przesłaniem, jakie twórcy chcieli przekazać odbiorcom. Realizowanie tego założenia ubogaca człowieka, ułatwia znalezienie piękna i dobra.
4. Uprzysiępnianie dzieł sztuki — warunek niezbędny do indywidualnego przeżywania sztuki, podejmowania własnych wysiłków artystycznych i rozumienia intencji autora.

Szczególną rolę w wychowaniu estetycznym odgrywa nauczyciel. Powinien być przede wszystkim partnerem do dyskusji i działania. Jego zadaniem jest udostępnianie dzieciom i młodzieży różnych dokonań artystycznych, wywołujących zaciekawienie, podziw i emocje.

Dla skuteczności wychowania estetycznego ważne jest wsparcie działań nauczyciela przez środki masowego przekazu, zwłaszcza telewizję i Internet. Z tych mediów bowiem dzieci i młodzież korzystają najchętniej, stając się poniekąd pokoleniem wychowywanym przez telewizję i komputer. Media powinny zatem przybliżać sztukę — w szerokim zakresie, wielu formach i rodzajach. Poznając tą drogą sztukę, teatr, film i dzieła muzyczne, młody człowiek dostrzega związek między działalnością artystyczną a codziennością, odczuwa obecność sztuki w życiu.

5. Wychowanie seksualne

Wychowanie seksualne występuje także pod nazwą wychowanie prorodzinne, wychowanie do życia w rodzinie lub wychowanie do miłości. W ten sposób stara się uniknąć skojarzeń z seksualnością rozumianą w sensie biologicznym, pozbawionym kontekstów moralnych. Współcześnie przez wychowanie seksualne rozumie się *„ogół oddziaływań i wpływów zmierzających do kształtowania się u dzieci i młodzieży postawy szacunku i zrozumienia wobec przedstawicieli płci odmiennej oraz takich uczuć wzajemnych, jakie są warunkiem wytwarzania się prawidłowych relacji między dziewczętami i chłopcami”* (Okoń, 2001).

Wychowanie seksualne jest w istocie integralną częścią ogólnie pojętego wychowania, a zwłaszcza wychowania moralnego. Odpowiedzialność za tego rodzaju wychowanie spoczywa przede wszystkim na rodzicach. Powinno być ono prowadzone od wczesnego dzieciństwa. Wychowanie seksualne w szkole natomiast staje się ważnym elementem wychowania, kiedy nie ogranicza się do wąskiego zakresu seksualizmu, a dotyczy także wielu związanych z nim problemów etycznych. Waga tego wychowania wzrasta w okresie dojrzewania dzieci. Potrzeba wychowania seksualnego wynika nierzadko z niedostatecznego przygotowania pedagogicznego rodziców, a jednocześnie z narastającej aktywności seksualnej nieletnich, obniżającego się wieku inicjacji seksualnej oraz szkodliwej działalności mediów.

W zakresie wychowania seksualnego zauważalne są dwa kierunki:

1. Orientacja biologiczna podkreśla seksualność jako cechę fizjologiczną człowieka i rozpatruje problematykę zapobiegania ciąży, regulacji narodzin, technik współżycia, dewiacji w zakresie seksualności.
2. Orientacja etyczna koncentruje się na przygotowaniu młodzieży do współżycia płciowego w poczuciu odpowiedzialności za sam fakt oraz za drugiego człowieka. Kładzie nacisk na poszanowanie godności osobistej, branie odpowiedzialności za skutki pożycia. Tak pojmowane pożycie stanowi jeden ze sposobów przeżywania miłości.

6. Wychowanie patriotyczne

Wychowanie patriotyczne staje się coraz istotniejszą dziedziną ze względu na przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące w naszym kraju, transformację ustrojową, otwarcie granic, powszechne współcześnie migracje i procesy integracyjne w Europie.

Wychowanie patriotyczne w najogólniejszym rozumieniu oznacza przyuczanie do kochania własnej ojczyzny i narodu, łącznie z gotowością do wyrzeczeń i ofiar dla nich.

Celem wychowania patriotycznego jest jak najlepsze przygotowanie wychowanków do służby własnemu krajowi i narodowi. Wychowanie to ma sprzyjać tworzeniu przywiązania do ojczyzny wraz z jego historią i planami rozwoju, umacnianiu poczucia obowiązku względem ojczyzny, poczucia odpowiedzialności za losy kraju, jego rozwój i miejsce wśród innych. Wychowanie patriotyczne ma kształtować poczucie solidarności z własnym narodem oraz bezinteresowne postępowanie dla wspólnego dobra.

Pojęciami ściśle związanymi z wychowaniem patriotycznym są: naród, ojczyzna, kultura i patriotyzm. Naród to zbiorowość ludzi powstała dzięki wspólnocie dziejów i języka, odznaczająca się wspólną świadomością narodową, poczuciem przynależności i solidarności z

rodakami. Ojczyzna to kraj urodzenia i/lub spędzania znacznej części życia, kraj zamieszkania, miejsce, z którym czujemy się związani emocjonalnie mimo przestrzennego oddalenia. Kojarzy się również z określonym terytorium narodu, stanowionymi prawami państwowymi oraz tradycjami narodowymi. Kultura jest traktowana jako całościowy dorobek materialnego i duchowego gromadzony, utrwalany i wzbogacany, przekazywany z pokolenia na pokolenie. Szeroko rozumiana kultura obejmuje także naukę i sztukę, moralność oraz związane z nią obyczaje, tradycje narodowe i religijne, a także światopoglądy. Kultura jest integralną częścią narodu i ojczyzny.

Patriotyzm jest traktowany wprost jako miłość do ojczyzny i narodu. Bywa także łączony z pracą na rzecz ojczyzny, gotowością do poświęceń i ofiar dla wspólnego dobra. Rozumiany jest nie tylko jako emocjonalne przywiązanie do miejsca i narodu, lecz również jako wypełnianie obowiązków obywatelskich.

Za wyznaczniki postawy patriotycznej uznaje się:

- miłość ojczyzny,
- świadczenia na rzecz kraju,
- poszanowanie rodaków i współobywateli,
- zainteresowania sprawami własnego kraju,
- gotowość do obrony swojego kraju,
- szacunek dla symboliki narodowej.

Wychowanie patriotyczne może być realizowane na wiele sposobów. W szkole nauczyciele odwołują się do niego m.in. na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, godziny wychowawczej, religii. Wychowanie patriotyczne jest możliwe zawsze, kiedy nauczyciel może odwołać się do ważnych wydarzeń czy zagadnień związanych z życiem narodu i państwa. Duże znaczenie dla przekazywania treści patriotycznych ma organizowanie spotkań z ważnymi dla życia patriotycznego ludźmi, wystaw, uroczystości państwowych. Dobrym sposobem jest zachęcanie dzieci i młodzieży do samodzielnego organizowania tego rodzaju przedsięwzięć, na przykład w formie przedstawień teatralnych, wieczorów poetyckich, gazetek szkolnych. Istotne znaczenie w kształtowaniu świadomości patriotycznej młodych ludzi ma również postawa nauczyciela i jego przykład. Trzeba jednak pamiętać, że nadgorliwość w prezentowaniu postaw patriotycznych i głoszeniu takich przekonań może łatwo przeistoczyć się w zachowania nacjonalistyczne i szowinistyczne, czyli nienawiść wobec innych narodów, a nawet rasizm.